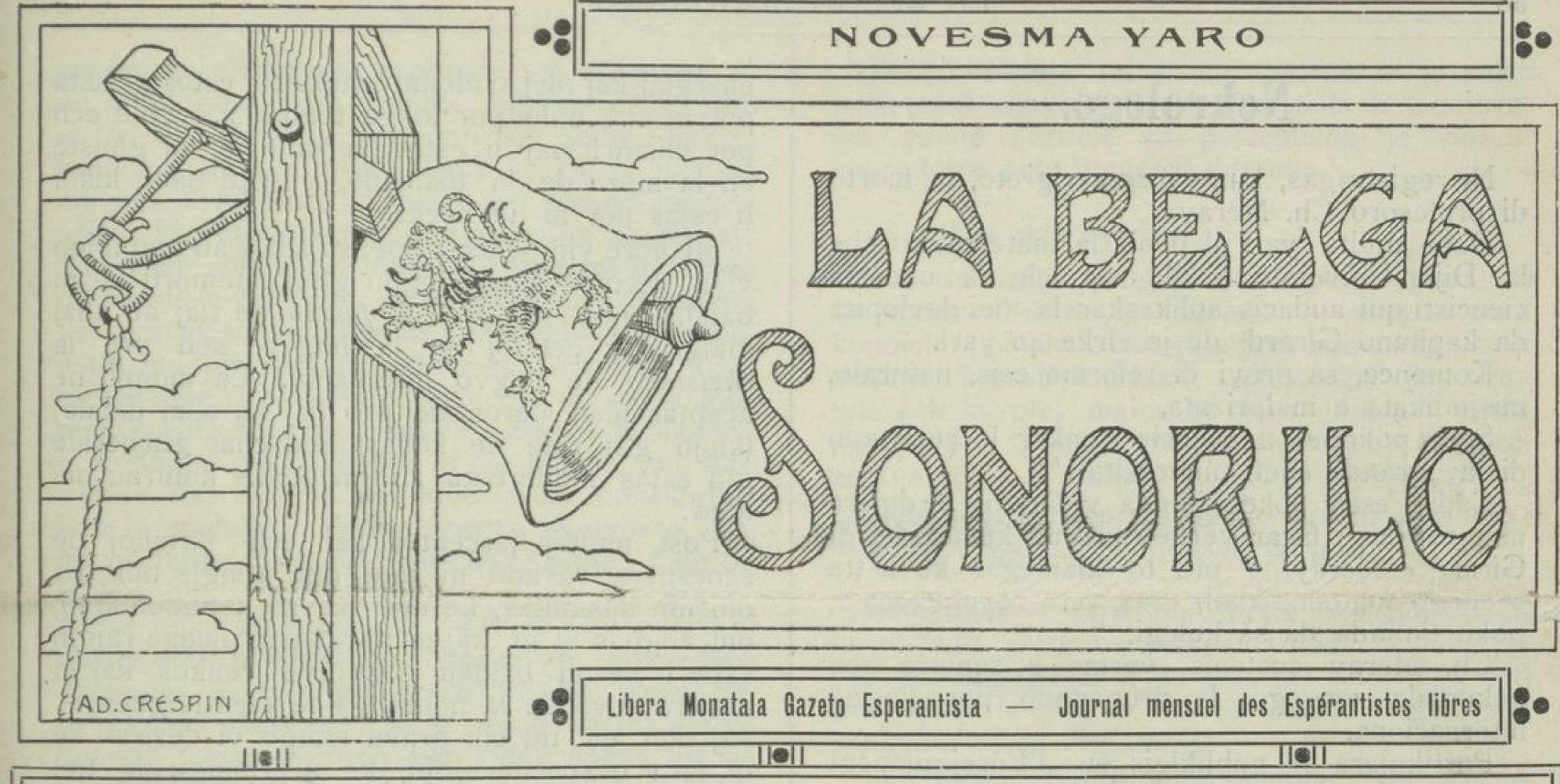
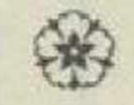
15 APRILO 1911. № 141.

MEMBRO DI L'PROFESIONAL UNIONO DI L'PERIODALA BELGA GAZETARO
Affilié à l'Union professionnelle de la Presse Périodique Belge

DIREKTEYO : Redakto ed Administro :
= 65, Rue du Président, 65, BRUXELLES =

YARKOLEKTO : **fr. 4.50**
(Septembro 1910 — 1911)

Specimeno : Fr. **0.25**

Zamenhof kontre Zamenhof

En la *Oficiala Gazeto* esperantista, doktoro Zamenhof publikigis artiklo titolizata : „Pri mia rilato al la firmo Hachette".

En ta artiklo il dicas, texte :

„La rakontoj pri tio, ke mia kontrakto malpermesas „al mi publikigi artikolojn en aliaj gazetoj, krom „La „Revuo", estas simple fantaziajho. Me promesis al la „direktoro de „La Revuo" (libere, sen ia kontrakto), ke mi „en chiu numero de lia organo publikigos parton de „miaj tradukoj; sed mi neniam promesis al li (kaj tion „li ankau neniam diras) publikigi artikolojn *nur* en lia „organo."

Or, ye l'fino di 1906, me ofris a doktoro Zamenhof sendar, omnamonate, por *Belga Sonorilo*, artiklo pagota.

Me facis tala propozo nur intencante helpar poke e nerekte homo nericha qua sakrifikis multo por linguo internaciona.

Yen la respondo di Zamenhof :

Varsovio
Str. Dzika n° 9. 3-XII-06.

Kara Sinjoro,

. . . .

Sendi al vi la artikolon pri kiu vi petas, mi bedaurinde ne povas, pro la sekvantaj kauzoj :

1° . . . .

2° Se mi sendus pagatan artikolon al la *Belga Sonorilo*, Hachette estus kolera kontrau mi, kaj mi havus malagrablajhojn.

Via ZAMENHOF.

* * *

Nula komento esas necesa.

Nur un rimarko : Zamenhof deklaras ke il ne facis kontrato kun la *direktoro* di „La Revuo".

Ni nultempe parolis pri kontrato di Zamenhof kun ta direktoro, sed pri la kontrato di Zamenhof kun la firmo Hachette ipsa. Ka Zamenhof voluntus publikigar ta kontrato, sua unesma kontrato pri „La Revuo", komprenebIe ?

Ni ne diros pluse cadie, ma ta interesiva temo ne esas exhaustita.

Amicus Plato, sed.....

Kº LEMAIRE, CH.

AVIZO

Ni balde publikigos specala numero di nia revuo, qua kontenos la traduko di la artikli da Sro Komandanto Ch. Lemaire titolizata: „La punti sur le i"; ta numero havos proxime amplexo di du ordinara numeri. Ni pregas do nia geleganti ne konocanta la franca linguo, ke ili ankore pacientesas poke.

B. S.

Nekrologo.

Ni registragas, kun sincera rigreto, la morto di profesoro Ch. Meray.

Dum multa yari il docis la matematiko che la Dijon-Universitato; il esis ek la unesma ciencisti qui audacis aplikeskar la idei devlopita da kapitano Girard, de ja cirke 40 yari.

Komence, sa provi di reformo esis, naturale, misjudikata e malprizata.

Sed, pokope, il sucesis venkar la rezistado di la „granda chefi universitala“.

Cadie esas poke ridinda vidar tre ordinara matematikisti facar verketi segun kelka idei di Girard e Meray, e pro to klamegar ke li (ta ordinara matematikisti) esas vera revolucionani, poke timinda da sa kolegi.

Ch. Meray sustenis, varme e sempre sen pekuniala zorgego, la propagado por linguo internaciona.

Partikulare il publikigis en „l'Enseignement mathématique“, grava artikli pri, per, por, pro Esperanto, ante la reformo.

La rigretinda mortinto evesis 76 yari.

La Belga Sonorilo sendas lasta e respektoza saluto a sa memoro.

K° Lemaire Ch.

Les points sur les i.

Cinquième Article.

Avant de continuer à donner des extraits des lettres de Mr Sébert, je montrerai quelles étaient les „réelles“ dispositions de Zamenhof, vis-à-vis de la Délégation.

Le 13 septembre 1907 (donc plus d'un mois avant que ne se réunit, au Collège de France, le comité de la Délégation internationale pour le choix d'une langue auxiliaire), le docteur Zamenhof m'adressait la lettre suivante :

Bad Nauheim.
Villa Sans-Souci.
13 septembre 1907.

Kara sinjoro,

El la telegramo kiun ni sendis al vi el Kembrigho, vi scias jam kiel ni, chiuj kongresanoj, bedauris vian forestadon. Nun permesu al mi ankau persone esprimi al vi mian grandan bedauron, ke mi ne povis vidi vin inter ni en la grandaj tagoj.

S° **** diris al mi ke vi intencas stari flanke de nia afero ghis la demando pri „plibonigoj“ en la lingvo estas decidita! Tiu sciigo min tre malghojigis, char tiamaniere unu el niaj plej energiaj kaj plej sindonaj batalantoj estos perdita por ni ....eble por longa tempo ....eble ech por chiam! Kaj li estos perdita por ni ghuste en la mezo de la batalado, ghuste tiam, kiam li estas por ni tiel necesa!

Mi kore vin petas, pripensu ankorau unu fojon vian decidon kaj shanghu ghin. Memoru ke ni batalas nun ne pro la *formo* de tiaj au aliaj malgravaj detaloj en la lingvo, sed pro la *ekzistado* de lingvo internacia. La mondo ne aceptas nian aferon ne pro tiaj au aliaj detaloj (kiujn ghi tute ne konas), sed char ghenerale ghi estas indiferenta au malamika kontrau nia ideo.

Post multaj jarcentoj kaj ech jarmiloj de senespera revado ni fine nun atingis tion, ke oni nin auskultas, ke oni ricevas konfidon al ni, oni alighas al ni, kaj ni havas jam plenan rajton esperi ke ni baldau definitive venkos kaj la miljara revo de la homaro fine efektivighos... kaj nun en tiu chi grava tempo vi deziras ke ni faru eksperimentojn, ke ni ruinigu la tiel malfacile akiritan konfidon de la mondo, ke ni pereigu Esperanton tiel same ke la Akademio volapüka pereigis volapükon! Chu vi ne vidas, ke se ni nun perdos la konfidon de la mondo, tiu chi konfido jam **neniam** plu revenighos, kaj la ideo de lingvo internacia estos enterigita por eterne?!

Vi scias ke neniu tiel forte deziras la eblan perfektecon de Esperanto kiel *mi* ghin deziras; nia mortinta amiko Javal kredeble rakontis al vi, ke mi havis la intencon elpashi kun plibonigoj multe *pli frue* ol mi eksciis ke mi povas ricevi en tiu chi rilato ian helpon de iu. Tion saman kion mi en la fino de la jaro 1905 volis fari propravole, ne antauvidante por mi ech unu homon ech unu frankon da helpo — mi en la fino de 1906 forjetis malgrau la tre forte alloga propono kiun Javal kaj vi faris al mi! Chu tio chi ne montras al vi kiel grandegan kaj senespere pereigan dangheron mi ekvidis en la entrepreno?

Plibonigoj ne povus esti farataj tiel facile, kiel ghi shajnas teorie, kaj tio kiu teorie shajnis bonega, en la praktiko ordinare montrighas tute malbona. Se oni montrus al mi kelkan nombron da plibonigoj, pri kiuj mi havus plenan *certecon* ke ili estas efektive plibonigoj, ke ilia akcepto por nia lingvo estus efektive *grava*, ke almenau chiuj *reformemuloj* akceptos ilin sendispute kaj ne diris ke ili nenion taugas kaj ke oni bezonas reformojn *aliajn* — se oni montrus al mi *tiajn* plibonigojn, tiam mi ech *nun* kun plezuro proponus ilin al la Lingva Komitato kaj uzus mian tutan influon, por gajni por ili la Komitatanojn. Sed kvankam Javal pensis, ke liaj proponoj estas „sendube bonaj“, „plej necesaj“, kaj „plachos al chiuj“, kaj Couturat pensas nun tion saman pri siaj proponoj — mi, kiu havas en tiu chi afero la plej grandan sperton, devas konfesi, ke tiajn shanghojn kiuj

prezentus plibonigon *efektivan* kaj *senduban* — mi ghis nun (post 20-jara publika esplorado) *ne* trovis! Nek la proponoj de Javal, nek la proponoj de Couturat povas plachi al mi; se oni *min* demandus, mi proponus shanghojn tute *aliajn*, kiuj lau mia opinio estas multe pli gravaj. Sed char ankau pri miaj proponoj mi ghis nun ne havus la certecon, ke ili estas efektive bonaj kaj gravaj, tial mi atendas kun ili ghis tiu tempo, kiam mi ricevos tiun certecon, sed ech kiam mi persone ricevos tian certecon, mi ne skribos publike pri shanghoj; mi ne ruinigos facilanime la konfidon de la mondo al nia lingvo, sed tute silente kaj severe konfidencie mi konsilighos kun la membroj de la Lingva Komitato, kaj mi pretigos chion singarde kaj silente. Chu tiu tempo venos baldau au ne — tion mi nun ne povas ankorau antauvidi; sed en chiu okazo ni devas esti *tre singardaj*, char de nia singardeco dependas la tuta estonteco de nia afero. Ni devas esti paciencaj! Ni ja vidas, ke nia lingvo bonege povas plenumi sian rolon ankau en sia *nuna* formo; ni ja vidas ke la naturaj lingvoj estas multe malpli bonaj ol Esperanto kaj tamen neniu sentas la bezonon shanghi ilin; tial se ni ne trovos plibonigojn *gravajn* kaj *sendubajn*, estas pli bone ke nia lingvo restu tute neshanghita (krom tiuj shanghoj kiuj farighados *nature*), ol ke chiu el ni faru kun ghi eksperimentojn kaj per nia malpaco au per senlabora atendado de shanghoj pereigu por chiam nian aferon kaj enterigu por chiam la ideon de lingvo internacia.

Kun kora saluto
Via
L. ZAMENHOF.

*
* *

Cette lettre avait le but, précis et évident, de me détacher de la Délégation; elle contenait l'affirmation, absolue et répétée, que le créateur de l'Esperanto entendait que personne ne ferait à sa langue le moindre changement (krom tiuj kiuj farighados nature).

Voici quelle fut ma réponse :

Bruxelles
le mercredi 18 septembre 1907.

Maître,

Je reçois votre lettre; je vous remercie de tout cœur des bons sentiments que vous voulez bien m'exprimer comme suite au télégramme de Cambridge, que, malheureusement, je n'ai pas reçu.

*
* *

La question des „plibonigoj" n'a pris de l'acuité que par l'intransigeance intolérable de quelques espérantistes qui confondent l'Esperanto avec leurs intérêts personnels.

Parmi ces espérantistes intransigeants il faut mettre en première ligne „Lingvo internacia".

J'avais rédigé un article destiné à prendre nettement position; sur les conseils de Couturat j'ai gardé l'article en portefeuille; je vais le reproduire pour vous, ci-dessous :

PRI PLIBONIGOJ.

Sub tiu titolo „Lingvo internacia" deklaracias ke *unueco* — ne *perfekteco* — estas la nura kondicho por plene atingi la jam komencighintan venkon; lau nia kunfrato, „plibonigo" kiu rompus ech la plej malmulte nian unuecon, estus por ni, pro la fakto mem, dangherega kaj prezentus rekte la malon de efektiva plibonigo.

Malkonfuza estos nia opinio pri tiu demando: ni ne starigu timigilojn kontrau paseroj!

Zamenhof — char oni jhetis lian nomon en la diskuto — konsentas antauvidi la eblecon por plibonigoj (ech li parolas pri reformoj), sed nur kiam la lingvo havos plenan leghdonan sankcion de la registaroj.

Do reformoj estas antauvideblaj; tiel skribas la majstro mem. Nu! la demando estas demandita kaj demandata : chu oni devas agi tuje, chu prokrasti la aferon ?

Ni sufiche estimas kaj shatas Zamenhof por kredi ke li nur deziras konsili.

Se, kiel la virino priparolita de Juvenal, li havus, kiel devizo : „Sic volo, sic jubeo, sit pro ratione voluntas", ni tuj rifuzus obei lin.

Estas grave necesa ke neniu sin metu anstatau Zamenhof. Ni deziras liberecon par la progresa kaj venkota marshado de la helpanta lingvo internacia.

Lau ni, incitanta disputado (ni diras disputado, ne diskutado) estas absolute ne utila.

Ankau ni opinias ke sen utilo estus diskutadoj al kiuj oni invitus personojn sen dokumentajho, ech sen suficha dokumentajho.

Sed, lau nia opinio, la „sana" diskutado estas necesega. Char oni devas timi ne nur la nunan konkurencon, cetere malmulte timindan, sed ankau estonteblan konkurencon kaj eblan „hereziajhon".

Tiel longe ke ni ne estos atingintaj la maksimumom da simpleco kaj belsoneco, reformo au disigho estos timotaj.

La „Jejhuro de Boulogne", vershajne enkatenigas por chiam tiujn kiuj ghin jejhuris kun bonfido kaj sen „mensa apartajho"; malsagha estas opinii ke tiu jejhuro kunligas la nejejhurintojn de l'Esperantistaro estinta, estanta, estonta.

Pri nia humila fako, tuj kiam ni konis tiun jejhuron, tuje kaj multe ghin ni opinius bedaurindan.

Pri tiu demando. same kiel pri multaj aliaj, ni plene konsentis kun la ploratinda kaj neforgesinda doktoro Javal. Tial ni opinias ke nia

devo estas diri tion kio, lau ni, estas vera : nur pro tutplena facileco, pro tutplena reguleco, pro tutplena simpleco, la lingvo farighos neatakebla, netushebla, neshanghebla.

Oni ne rajtas nomi „reformojn“, tion kio estas nur regulige alfari la principojn de la lingvo.

Nu ! Tia reguliga alfaro sin altrudas al la konservemuloj de l'Esperanto.

Jen la motivo pro kiu La Belga Sonorilo malfermis sian faketon : Nepre simpleco! Nepre klareco!

En chi tiu faketo oni tute ne aludis reformojn.

Al la tre simpla kaj iometa diritajho de tiu faketo, oni respondis nur per la „autoritata argumento“

Nia shatego de libereco por ni mem same kiel por chiu, jam de longe starigis nin kontrau tiu malaminda argumento. Logikeco, simpleco, facileco jen niaj argumentoj, chiu povas ilin uzi.

Ni komencis bataladi pri, per, por, pro Esperanto, en la 1897[a] — tio estas de 10 jaroj; al Esperanto ni senchese oferis monon, tempon, penadon ; kun granda plezuro ni tiel agis ; tiel ankau ni agos; nur unu oferon ni ne oferos, t. e. nia „libera opinio“.

Estu chi tio dirita unufoje por chiam.

Jam kaj ankorau ni estas kaj estos preta por priparoli pri logikeco ; al la „autoritata argumento“ ni ne respondos plu.

B. S.

* * *

Cet article fut composé pour „La Belga Sonorilo“; je répète que ce fut sur les conseils de Couturat que j'en arrêtai la publication.

Pour moi, maître, l'Esperanto tel qu'il est actuellement, porte dans ses flancs les germes de mort parce que vous avez, avec votre si grande bonté, approuvé un développement de dictionnaires et de grammaires établis hâtivement, pour faire de l'argent ; cette hâte a voulu cristalliser l'Esperanto alors que l'emploi de la langue devait conduire à des constatations dont l'ensemble a été réuni par Couturat, dans son étude sur la dérivation.

Je tiens à vous dire que j'ai beaucoup insisté auprès de Couturat pour le décider à rédiger ce travail dont l'importance n'a pu vous échapper.

Vous me dites dans votre lettre, que vous n'approuvez pas les „proponoj“ de Couturat; cette déclaration me peine profondément; pourtant je ne puis partager votre façon de voir, au contraire : „Si les règles de dérivation ne „sont pas mises en tête des principes de l'Espe„ranto, ce n'est pas l'Esperanto qui sera la solution du problème de la „langue auxiliaire internationale.“

Si vous aviez mis ces règles avec les 16 règles de l'Esperanto, il est fort probable que le problème eut été résolu à jamais ; il est encore temps de le faire, du moins il me le semble.

Si vous ne le faites pas je devrai, quelque regret que j'en aurai, continuer la lutte, pour une langue auxiliaire mieux appropriée encore que l'Esperanto, langue auxiliaire qui sera choisie par la Délégation.

C'est précisément l'existence de la Délégation qui vous permet de mettre l'Esperanto au point, par l'adoption des règles de dérivation, de l'alphabet sans accents, du pluriel en i, de la mise facultative de l'adjectif au pluriel, et enfin de l'emploi facultatif de l'n du complément direct, avec la suppression de l'affreux n de clarté.

Des espérantistes dont le désintéressement et le dévouement ne peuvent être mis un seul instant en doute, m'écrivent : „Depuis que j'ai lu l'étude de Couturat sur la dérivation je n'ose plus écrire en Esperanto“.

Permettez-moi de ne pas vous donner les noms de ceux qui m'écrivent ainsi, car ils ont été menacés d'être boycottés.

L'auteur de la menace ? „Lingvo internacia“

Excusez-moi, maître, d'être si net, mais la grande idée de la langue auxiliaire est en jeu, et je sais combien vous pouvez pour elle; mais, d'autre part, j'ai peur que vous ne lui nuisiez après en avoir donné et vivifié l'admirable germe qu'était l'Esperanto, mais l'Esperanto comme il m'est apparu il y a dix ans ; si le développement de ce germe n'avait été compromis par des hâtes de gens d'argent, nous ne serions pas à la veille d'une lourde bataille pour essayer de sauver encore l'Esperanto, et de le garder, mis au point, comme solution du grand problème.

Vous pouvez, maître, être l'arbitre des destinées de l'Esperanto ; en mettant votre main dans la main de la Délégation c'est la victoire.

Je fais des vœux ardents et pleinement désintéressés, qu'avec moi ferait feu notre vieil ami Javal, pour que ce soit Zamenhof qui présente au monde le choix de la Délégation.

Avec quelle joie nous apprendrions cet accord, je n'ai pas, maître, assez de mots pour l'exprimer.

Si, par malheur, cet accord ne se fait pas . . . . je ne pourrai plus lutter à vos côtés.

. . . .

Commandant Lemaire, Ch.

A cette lettre sans ambages, où l'on ne recourait à aucun „severe sekrete, tute konfidencie“, Zamenhof fit une réponse que nous donnerons dans notre prochain article.

(*A suivre*). Commandant Lemaire, Ch.

Ek Progreso.

Questiono a Dro Zamenhof.

On savas, ke la *Kolekto aprobita da Dro Zamenhof* esis supresata en 1905, e *vicigata* da la *Kolekto di...* la revuo quan Dro Zamenhof honorizas per kunlaborado konstanta *ed exkluziva* (tante exkluziva, ke ja en decembro 1906 il ne *darfis* kunlaborar ad altra revuo !)[1] Nu, en ta *kolekto* aparis vortolibro su-dicanta Esperantista, qua esas, segun la ortodoxa Fundamentisti, vortolibro idista o mi-idista, „malbona verko“ e men „malbona ago“[2]. E la sami plendas akre, ke la nomo di Zamenhof esas *„monopoligita“* da la hipokrita reformemi. Nun, ni questionas, *kad Dro Zamenhof aprobas ta libro,* mem per sa silenco. Nam la kontrato, qua ligas il a la monopolema firmo, devas permisar, reciproke, ke il facez kontrolo e censuro di la libri publikigita da ta firmo en ta privilejizita *Kolekto*[3]. Do, se il ne protestas, il implicite aprobas.

Or ni havas la yuro pozar ta questiono a Dro Zamenhof, pro ke, kande la Komitato di la Delegitaro propozis ad il la reformi, il rifuzis *principe* diskutar oli, e shirmis su per la *Fundamento* netuchebla e per l'autoritato di la *Lingva Komitato,* qua havas le tasko konservar pie la *Fundamento.* Ma nun on trovas en la dicita vortolibro *no* apud *ne, nam* apud *char, forse* apud *eble, par* apud *de, olim* apud *iam, ovri* apud *malfermi, minto* apud *mento.* Se tala libro ne violacas la *Fundamento,* lor la pura e simpla substituco di Ido ad Esperanto ne plu violacus ol, e konseque on ne darfis opozar a ni la *Fundamento.*

Pluse, la *Lingva Komitato* (o plus exakte l'Akademio qua laboras (?) por ol e vice ol) rifuzis aceptar la nuva sufixi (Idala); ma li trovesas tamen en la dicita vortolibro. Ni questionas do, qua esas por la „fidela“ Esperantisti l'autoritato di la *Lingva Komitato,* per qua Dro Zamenhof shirmis su en 1907. Samtempe, on vidas *oficiala* raporti diskutar tranquile la sama afixi, en la *Scienca Revuo,* quale se li ne esus repulsita da l'Akademio, e *sen dicar ke li esas pruntita de Ido.* On prizentas li a la publiko, ne kom Idala, ma kom pure ed origine Esperantala[1]. Ni questionas Dro Zamenhof, kad il aprobas ta metodo, samtempe ribela e... plajiema e per qua yuro il rifuzis diskutar la reformi kun la Komitato di la Delegitaro, kun la risko genitar milito e „skismo“, kontre ke il aceptas oli nun *tacite* en Esperanto[2].

Ni havas altra motivo, por pozar la sama questiono. Ante publikigar *un lineo* di nia linguo, ni questionis Dro Zamenhof, kad il permisas a ni nomizar ol per la nomo Esperanto kun distingiva epiteto; ed il rifuzis. Il esas do *ipsa e sola* responsiva pri la „skismo“, quan la fidela Esperantisti tante riprochas a ni, do tote ne juste : li plendas, ke multe nocas ad Esperanto l'aparo di *nuva* linguo sub *nuva* nomo : li plendez do che Dro Zamenhof ! Or Dro Zamenhof darfis ya rifuzar a ni l'uzo di la nomo Esperanto, qua esis sa *personala pseudonomo,* se il intencis rezervar ol ad Esperanto primitiva. Ma nun il lasas prizentar a la publiko, *sub ta sama nomo,* ula Esperanto plu o min Idigita, qua neplus esas la linguo di la Fundamento; ni darfas questionar, pro quo il rifuzis ta nomo ad Ido.

Rezume, Dro ZAMENHOF havis e havas la yuro rezervar la nomo Esperanto a la linguo di la Fundamento; ma il ne havis la yuro rifuzar ta nomo ad nia „Esperanto reformita“, por lasar ol uzurpesar pose da *plajiuro di Ido.*[3].

1. *La Belga Sonorilo,* 28 julio 1910; *Progreso,* III, 441.

2. Esas tre saporoza memorar nun la komandi di la Napoleon di Esperanto pri la pokopa evoluco : »Tale, pace, sen sukuso, *nerimarkite, sen bruiso, sen fanfarona exkomuniko,* sen danjeroza e nociva disputato, ni pokope progresigos, kompletigos nia bela linguo«. (v. *Progreso,* II; 765, noto). Ma la „vivo« (quale komprenas la fanatiki, t. e. la komercal interesti) deceptis lia ruzoza taktiko !

3. Kande ni dicis, ke Dro Z. *ne povis* aceptar la reformi, pro sa kontrato kun la monopolema firmo, on respondis a ni ke, inverse, ta kontrato obligus la firmo aceptar la reformi, se Dro Z. aceptus oli. Ma se ta kontrato permisus a la Maestro impozar la reformi a la librovendisto ol permisas (mem plu facile) impozar ad lu la respekto di la *Fundamento.* Nu, la questiono esas, kad la firmo esas ligita a Zamenhof, o Zamenhof a la firmo ; ed on havas nun facila moyeno savar to !

1. Ta „makiavelatra taktiko« di l'urso Esperanto esis predicata da ni de la komenco ; nam ja en nia cirkulero di la 15 dec. 1907 ni dicis : „altri... rezervas a su enduktar ipse la reformi en Esp...: li oblivias ke lore ne Ido esus plajiuro di Esp., ma *lia* Esp. devenus plajiuro di Ido“.

2. Ni memorigas, ke un o du de ta afixi esis propozita ante 1907, da privata Esperantisti, ma repulsita da la Fundamentisti e renuncita da la propozanti ipsa ; ton ni agnoskis en l'*Étude sur la Dérivation* (agosto 1907).

3. Ni memorigas, ke nulu darfas akuzar ni pri „plajio“, nam ni propozis a Dro Zamenhof, uzante la nomo Esperanto por la *Linguo di la Delegitaro,* „facar homajo a l'unesma e precipua autoro di la linguo« (letro de 23 marto 1908. *Progreso,* I, p. 92) Nur longe pos sa rifuzo la Komitato di l'*Uniono* adoptis por ol la nomo *Ido,* por cesigar la stulta jokachi di fanatiki pri la linguo »sennoma« o „multanoma«. Se l'aparo di nia linguo sub ta nomo nocas Esperanto, ta espritozi akuzez nur su ipsa e Dro Zamenhof.

Zamenhof e Hachette

L'antala artiklo esis ja pronta por nia N° di marto (*Progreso*) ; ni devis ajornar ol pro manko di spaco. Ma dume, Dro Zamenhof respondis a nia „questiono“ en *Oficiala Gazeto Esp.* (25 februaro) per artiklo *„Pri mia rilato al firmo Hachette“.* Il ipsa do yurizas e quaze invitas ni diskutar ta temo, e nulu povos riprochar, ke ni traktas ol pos il e segun sa „oficiala“ exemplo[4].

Il komence plendas akre pri akuzi di l'Idisti. Ma il interpretas li tote nejuste. Ni nultempe dicis, ke Zamenhof opozis su a la reformo pro

4. Ni aludas la nesincera shikani di ula Esperantisti, qui riprochas a ni »facar polemiko« en nia „oficiala organo“. Li ne devus obliviar, ke *lia* »oficiala organo «dissemis neveraji e men *falsigita dokumenti,* e rifuzis insertar nia rektifiki.

personal interesto e pro komercala motivi; ni asertis nur, ke il esas tale *ligita* a la komercala interesti di *altri*, ke il ne povus aceptar la reformo, mem se il volus. Pro quo il aplikas a su ipsa to quon ni sempre dicis nur pri la „vendisti di la templo“? Kad il esas do tante ligita kun li, ke il identigas su a li?

Pose il asertas, ke persone il aceptus tre volunte la reformi: „nulu deziras la plena perfekteso di Esp. tam forte e sincere kam me...; se trovesis bona homi, qui grandanme asumis la plubonigo, me povus nur tre gratudar li, quale patro esus tre gratudoza, se bona homi volus gratuite perfektigar e feliçigar sa profunde amata infanto, la revo di sa tota vivo“. Bela penso, tuchanta sentimento! Ma tala „bona homi“ esis precize... la Komitato di la Delegitaro; pro quo D^ro Z. rifuzis mem diskutar kun li la emendo di sua „infanto“ quan li propozis tote „gratuite“, t. e. sen irge atencar a sa propra glorio nek a la nomo di Esperanto?

D^ro Zamenhof asertas, ke il ipsa esis pronta facar od *inicatar* „revizo di Esperanto“. Ton ni savis e dicis; ni pruvis, ke il esis reformemo e mem reformisto; ne do per to ni kalumniis ilu! Ma pro quo il traktis kom „ribeli“ e „trahizanti“ ti qui propozis e mem preparis la necesa reformi? Se la reformemeso esas trahizo, D^ro Zamenhof esis l'unesma trahizanto; e sa exemplo justifikas, od absolvas, omna cetera „trahizi“.

Il adjuntas. vere: „kompreneble, en formo loyala“. La Esperantisti tante misuzis ta vorto *loyala* [1], ke ni ne savas quale on devas komprenar ol. Omnakaze, ni savas (e ni dicis) ke D^ro Zamenhof, en 1906, konsentis diskutar e preparar reformi *tote sekrete, exter la Lingva Komitato*, e ke il esis *pronta facar ed impozar oli autokrate, sen konsultar la Lingva Komitato* [2]. Ni savas anke, ke en la Kongreso di Dresden (1908) D^ro Zamenhof aprobis propozo di la prezidanto ipsa di la *Lingva Komitato*, per qua ca Komitato deklaris su *libera de la Fundamento*. Ni ne savas, ka to esas Esperantistala loyaleso e fideleso. Ni questionas nur, pro quo D^ro Zamenhof opozis a ni en 1907 l'autoritato di la *Lingva Komitato* e di la *Fundamento*, quan il ipsa ne agnoskis ed esis pronta supresar en 1906 ed en 1908!

Pose D^ro Zamenhof restauras la verajo pri la famoza ofro di 250.000 franki, facita a lu **en 1906** da D^ro Javal e kom. Lemaire. Il agnoskas, ke ta ofro intencis „liberigar lu de omna zorgo pri la morgo e la futuro di sa familio, e permisar a lu konsakrar su plene ed exkluzive a sa amata ideali“. Il adjuntas: „La propozo di la pekunio ne esis ula desnoblajo de la propozanti, *nam li havis la maxim bona intenco*“. Nu! ta fakto esis rivelata, *ne da ni*, qui konocis lu, ma da la „bona deo“ [1], ed ol esis explotata, *ne da ni*, ma *da la konservemi por kalumniar ni!* On ne shamis alterar ta fakto (qua honorizas egale omna partoprenanti) por insinuar, ke la reformemi volis *koruptar* D^ro Zamenhof! [2] E la monopolema firmo editis abomininda libro da sudicanta historiisto, videble inspirata da la „bona deo“, en qua ta kalumnio esas repetita e mem gravigita: on audacas asertar, ke *la Idisti* penis koruptar Zamenhof (en 1906! ja!!) e ke *li ipsa agnoskis la fakto!* quale se ta fakto irge koncernus li [3]. Nun D^ro Zamenhof ipsa konfirmas nia interpreto di la fakto; ni dicis, ke en ta afero „la pekunio ne ludis rolo koruptanta, *ma liberiganta*“. Tale il ipsa refutas la mentii di sa „fideli“. Ube do esas la kalumnianti?

Ma quon signifikas ta fakto ipsa? L'amiki di D^ro Zamenhof havis „la maxim bona intenco“, nome, “liberigar“ lu..., de quo? Versimile, de la protekto di la librovendisti, de la kontrato kun la monopolema firmo! Do segun sa propra konfeso, *il ne esis libera*; ed ankore nun pro ke il rifuzis la jeneroza ofro di sa amiki, *il ne esas libera*. Ni nultempe dicis altro.

D^ro Zamenhof precizigas l'extenso di sa obligeso: la kontrato koncernas nur „sa personala libri“, ol esas do „pure personal afero“, qua „nule tuchas Esperanto nek la Esperantisti“. Ma kad Zamenhof esas pure privata persono, por l'Esperantisti? Kad il havas nula autoritato che li? Kad il ne donas a li konsili, qui equivalas imperi, exemple, kande il rompis kun la *Delegitaro* per sa ukazo de 18 januaro 1908, vice lasar la responsiveso di la rompo a la *Lingva Komitato*, qua sola esis implikita en l'*oficiala* negocii, e qua sola esis invitata respondar en nomo di l'Esperantisti? Rezume, kad la Maestro povas *ligar su persone*, sen ligar irge quante kun su Esperanto e l'Esperantistaro?

Fine, ni questionis supere, kad la kontrato ligas Zamenhof a Hachette, o Hachette a Zamenhof; kad exemple ol permisas a Hachette impedar Zamenhof aceptar la reformi, o kad inverse ol permisas a Zamenhof impedar Hachette editar reformema od hereziala libri. Yen la repondo da Zamenhof: **„la kontrato ligas nur me, ma nule ligas la firmo“** [4]. Ico justifikas *ni*, qui asertis ke Zamenhof esas ligita a Hachette, ed ol dementias la „bona deo“, qua asertis, *kontre ni*, ke Zamenhof esas libera e ke Hachette devus sequar Zamenhof. Ni havas la respondo, quan ni demandis; ni havas la konfeso da Zamenhof!

Zamenhof dicas: „Se me volus aceptar refor-

1. La konservemi nun riprochas l'uni a l'altri ne konocar la senco di ta vorto, „pro ke ol ne esas en la *Fundamento!*“ Kruela konfeso!

2. *Progreso*, II, p. 565.

1. En *le Jour*, de Verviers, 7 julio 1909.

2. *Revue du Mois*, 10 februaro 1910.

3. E l'autoro ne shamas referar a l'artikli ipsa, per qui ni refutis ta kalumnio!

4. Esperantala texto: »La kontrakto (kiu ligas nur min, sed neniom ligas la firmon)“.

mi..., per quo Hachette povus impedar od influar me ?" Nu ! ni memorigas ica fakto, ja enuncita hike, e nule dementiita : „dum la kunsidi di la Delegitaro-Komitato, *la monopolema firmo penis influar sur l'opiniono e voto di un de sa membri*, e precize pro *komercala* kontrato" [1]. Yen quale la firmo esis indiferenta a la reformi, e quale ol *ja lor* penis impedar oli ! D^ro Zamenhof devus meditar ed explikar ta fakto, vice akuzar ni pri „malnobla mensogo". *Omno quon il dicas pruvas, ke ni dicis nur e sempre la verajo, e ke sa fideli dicis ofte*,„ *la kontrajo.*

Cetere, ici ipsa konfesas, ke li esis instigata nur da komercala motivi. La fanatiki asertas, ke la nuva vortolibro, qua facas skandalo en Esperantuyo, esis kompozata nur por facar konkurado a la *Presa Esp. Societo*. Altraparte, la „bona deo" qua regnas che Hachette, akuzas la konservemi abominar ta vortolibro nur pro komercala interesto. E por konfirmar sa akuzo, il rakontas la relati di la du konkuranta firmi, rivelas lia reciproka enemikeso „dum yari e yari", e mem fixigas olsa komenco en 1905 (do longe ante la „reformo" !) On lektez atencoze ta longa, odioza e nauziganta diatribo : nultempe, nulloke on trovas irga teoriala argumento, irga linguala kritiko, irga obyektala motivo di devoteso a la *linguo* od a l'*ideo* : nur personala e desnobla riprochi : „on atakis la firmo Hachette", e precipue : „on atakis *me* !" La „bona deo di Esperanto" semblas ne supozar un momento, ke sa adversi povus esar sincera (en ica kazo !), ke li darfas defensar la „kara linguo", la „Fundamento", kontre to quon *Pola Esperantisto*, redaktata sub l'okuli di la Maestro, qualifikas „atenco kontre l'uneso di nia linguo" [2]. Il tote oblivias, ke il juntis su a la fanatiki, ante tri yari, por klamar kore : „Ni restos fidelaj !" ed il konfesas nun, ke ja ante il esis lia enemiko ! Ni do darfas dicar, ke *nur la komercala interesti* ligis li momente kontre la reformo, e dividas li nun itere. On vidas nun klare, kun quanta sincereso la diktatoro opozis su en 1907 a la reformo, e *simulis* la fideleso a la Fundamento. Ja lore, il klare agnoskis la supereso di Ido, ma il rezervis a su enduktar „pokope, sen bruiso", la reformi quin il judikus bona e necesa, e to per *autokrata* maniero, sen l'Akademio e mem kontre ol, nur per la *monopolo* apogita sur la moral autoritato di la Maestro. Tala esas la „makiavelatra taktiko", qua ni de longe anuncis e denuncis. Nun on vidas sa bela frukti !

Ma la Fundamentisti, qui astonesas, ke tala verko editesis da la monopolema firmo en la *Kolekto di La Revuo*, esas vere tro naiva ! Kad li fine vidos, ke lia chefi (su-dicanta konservema) tote trompis e blindigis li ? Ici kombatis Ido, e precipue kalumniis la Idisti, nur por plu bone „furtar la mielo di l'abeluyo Ido" e prizentar ol a la kredema populo kom autentika Esperanto ! Ma per to ipsa li konfesas, ke Ido esas vere supera ad Esp., esas vere Esp. plubonigita, e ke li opozis su a la necesa reformo nur pro personal o komercala motivi. Kande la honesta Esperantisti, quin on edukis e mantenis en la kulto di la *Fundamento*, vidos klare la *duopleso* di lia autokrata chefi, li komprenos, ke li havas nur un moyeno restaurar la paco e l'uneso en lia propra „kampeyo" : nome, facar la paco kun l'Idisti, ed aceptar loyale, sincere, la reformo quan lia chefi rifuzis autokrate, sen konsultar li, e quan li volus nun insinuar hipokrite e celeme quale furtisti.

L. COUTURAT.

1. Reproduktita texte ek *Progresso*, II, p. 440

2. La sama judiko ed expreso trovesas anke en *The British Esperantist*, e generale, en omna jurnali ne „ligita« a la monopolema firmo. Nur un jurnalo (vasala di ta firmo) provis modesta apologio, alegante, ke l'autoro di ta vortolibro volis facar *to quo esis nultempe facata* pri Esperanto, nome, kompleta repertorio di omna vorti, *bona e mala*, ja uzita. Ma... to esis precize la skopo di la *Plena vortaro* publikigita da S° BOIRAC 1909-10 ! Stranja *fideli*, qui *ignoras* la verki di la prezidanto ipsa di la *Lingva Komitato* !.

Kroniko di la grupi

Bruxelles. La statutala generala kunveno di la grupo *Pioniro* eventis marsdio, 28^a marto, en Hôtel Ravenstein, je 21 hori.

L'asembleo audis la diversa raporti prizentita :

1^e) La raporto di la kasisto, *S^ro Vandersleyen*, pri la financala stando di la grupo. Malgre l'importanta spensi necesigita da la propagado dum l'universala Expozo, la financala stando esas tre kontentigiva ; to esas debata precipue a la subsidio ricevita de la provincala konsilantaro ed a specala kontributi da du jeneroza membri : S^ino Bemelmans e S^ro profesoro Lefèvre ;

2e) La raporto di la bibliotekistino, *D^lo Guilliaume*, qua konstatas la sencesa plirichijo di la biblioteko, di qua la klientaro sempre augmentas ;

3) La raporto di la sekretario, *S^ro Chalon*, pri la general agado di la grupo dum la jaro 1910-1911. Olca kontenis detaloza informi pri la propagado : kursi, artikli en jurnali ed en periodala revui, distributo di broshuri e di altra propagili, publika diskursi, e. c. Ol memorigis anke la partopreno di la grupo a la Mondala Kongreso di l'internaciona Asocii ed a l'expozo di ta kongreso ed aludis la cetera rimarkinda eventi.

La tri raporti esis varme aprobita e samtempe la projekto di bilanco por la jaro 1911-1912. La sumo atribuata a la propagado esis notinde augmentata por posibligar fruktifanta laboro dum e pos la proxima esperantala kongreso,

qua certe ecitos en la tota lando la generala savemeso di la publiko pri la questiono di linguo internaciona.

Fine on lotriis 6 komitatani ekironta e 2 supleanti (la duono di la komitato). Lotrianto : *S*[ro] *Blaise*. Komitatani ekiranta : *D*[li] *J. De Luyck* e *L. Hoffmann, S*[ri] *Blanjean, Chalon, Solot* e *Vandersleyen*; supleanti ekiranta *D*[lo] *H. De Luyck* e *S*[ro] *L. Jamin*. Omni esis reelektata.

Pos kelka rimarki da *S*[ro] *Rose* pri la statuti relatanta la komitato e pos generala diskuto pri la propagado, la kunsido esis klozata je 10 h. 3/4.

Antwerpen. Ni ricevas ecelanta informi pri la kurso organizita da nia devota samideanino, *D*[lo] *Guilliaume*; 23 lernanti enskribigis su e pagis la kotizo (2 franki). Inter ili plura instruktisti ed instruktistini. On ja decidis ke grupo fondesos quik pos la lasta leciono.

Leuven (Louvain).

Ante kelka dii eventis en Leuven (Louvain) la klozo di la Idala kursi facita da S[ro] E. Mathys en la komonala lerneyo. Multnombra esis la gelernanti qui asistis ta kunveno, La profesoro diskursis, il rememorigis ke, per multa artikli en la Leuven'a gazeti, il konocigis a sua samurbani la reformi, quin on introducis en la Zamenhofa linguo internaciona. La parolinto demonstris la suceso di la kurso e la progresi di l'ideo en la urbo. Cirke 42 gelernanti asistis la lecioni, la kurso esis kompleta pos 16 kunveni. S[ro] Mathys rememorigis ankore la eloquenta diskurso da S[ro] kom[to] Lemaire qua multe helpis ta rezultato. Damzelo Henriette Renaerts dankis la profesoro ye la nomo di la gelernanti, el ofris ad il, quale memorajo di la unesma kurso idista, du bela libri riche bindita : „La verki de Camille Flammarion". S[ro] Mathys dankis por ca belega donaco e precipue por la persisto di la gelernanti ; il distributis broshuri donacita da S[ri] Lemaire e Couturat. Quik on fondis klubo idista e la komitato esis formata yene :

Prezidanto : S[ro] profesoro Eug. Mathys.

Sekretarii : S[ri] Demal, Huysecom e Vanderstappen.

La geasistanti disijis en la maxim granda entuziasmo, klamante : Vivez Ido !

Ensival.

Le 15 mars dernier, Monsieur Edouard Mathieu de Verviers, a présenté à la section d'instruction mutuelle de la Jeune Garde Catholique d'Ensival la langue auxiliaire au point de vue catholique.

Rappelant les différents systèmes de langues auxiliaires, il nous montra la solution définitive de la question dans Ido langue de la Délégation.

Par des extraits de la brochure „La langue auxiliaire et l'Eglise" du R. P. Odon de Ribemont, l'orateur démontra combien était utile et même nécessaire l'adoption de l'Ido par le monde catholique. Celui-ci en raison de son universalité, en retirerait d'énormes avantages pour ses œuvres, congrès, etc.

Pour terminer, Monsieur Mathieu, fit connaître l'Union Sacerdotale Idiste, expliqua son but, son fonctionnement et montra combien l'affiliation à cette union serait avantageuse et intéressante pour des sociétés de propagande catholique, comme les Jeunes Gardes.

Suplemento

En ca numero, nia lektanti trovos Esperantala suplemento relatanta konkurso organizita da S[ro] R. de Saussure (Antido) pri la logika senco di l'vorto **„Grando"**.

Ni distributas ta suplemento por montrar ke, mem che la esperantisti, la ciencisti prizas la logiko en la internaciona linguo.

BIBLIOGRAPHIE

G. Gautherot. — La question de la langue auxiliaire internationale. Paris, Hachette, 1910.

Ce livre n'ajoute rien à la belle *Histoire* de MM. Couturat et Leau. Ce n'est qu'un ouvrage de propagande en faveur de l'Esperanto, avec une conclusion contre les projets de réformes. Les idées en sont en général banales, parfois naïves ; les données utilisées manquent de précision. Je crois à la possibilité et à l'utilité d'une langue artificielle et internationale ; mais je crois aussi que, avant d'arrêter cette langue, il faut l'examiner de près et la porter à un point de perfection tel qu'il n'y ait plus à la corriger d'une manière essentielle quand elle sera dans l'usage courant. Les espérantistes n'admettent aucune critique et tiennent le *Fundamento* de Zamenhof pour intangible ; ils négligent les critiques faites par les linguistes. L'avenir montrera s'ils ont eu raison ; la grammaire de l'Ido répond mieux aux exigences d'une langue internationale que celle de l'Esperanto.

A. Meillet.

(Revue critique d'Histoire et de Littérature, 11 mars 1911, p. 185).

Tr. REIN, Imprimisto, Bruxelles.